

מהדורת ובלכתך בדרך

התנ"ך המבואר

על ידי הרב עדין אבן-ישראל (שטיינזלץ)

בראשית

מרכז
שטיינזלץ

התנ"ך המבואר

על ידי הרב עדין אבן-ישראל (שטיינזלץ)

בראשית

מהדורה ראשונה, ובלכתך בדרך © תשפ"ה 2025

הוצאת קורן ירושלים

ת"ד 4044 ירושלים 91040

טל': 02-6330533 פקס: 02-6330534

www.korenpub.co.il

דוא"ל לתיקונים: Tikunim@steinsaltz-center.org

© כל הזכויות על הפירוש שמורות למכון הישראלי לפרסומים תלמודיים
מיסודו של הרב עדין אבן-ישראל (שטיינזלץ) 2025.
הספר רואה אור בשיתוף מרכז שטיינזלץ.

© כל הזכויות שמורות על גופן תנ"ך קורן, 1962. הוצאת קורן ירושלים בע"מ, 2025

© כל הזכויות שמורות על גופן סידור קורן, 1981. הוצאת קורן ירושלים בע"מ, 2025

אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לאחסן במאגר מידע, לשדר או לקלוט בכל דרך
או בכל אמצעי אלקטרוני, אופטי, מכני או אחר כל חלק שהוא מן החומר שבספר זה.
שימוש מסחרי מכל סוג שהוא בחומר הכלול בספר זה אסור בהחלט אלא ברשות
מפורשת בכתב מהמו"ל.

מהדורת כיס, בראשית, מסת"ב 2-89-7844-965-978 ISBN

מהדורת כיס, סט שלם, מסת"ב 5-88-7844-965-978 ISBN

Printed in PRC 2025

ביצירת הביאור של כרך זה השתתפו:

עורכים ראשיים: שרה פרידלנד בן ארזה והרב יוסף בין ארזה
עורך: הרב מאיר קליין
ראליה וריכוז תמונות: הרב דניאל אליאב
מרכז המערכת: הרב מאיר הנגבי
הגהות: גילה מאירסון, סימה אריה
עימוד: חיה זיידבנד
איסוף תמונות ועיבודן: רזיה ריצ'מן
איורים: אמונה ש"ץ
ייעוץ גרפי: הרב מאיר הנגבי, אליאב סטולמן
אליהו משגב

בהכנת החומש ופירוש רש"י השתתפו:

הרב דוד פוקס
הרב חנן בניהו
הרב ינון חן
הרב כרמיאל כהן
אפרת גרוס

תוכן העניינים

יא	הקדמה קצרה למהדורת 'התנ"ך המבואר'
יג	טיבו של החיבור
	בראשית
7	שבעת ימי בראשית
25	תיאור הבריאה השני
47	קורות משפחת אדם וחוה
61	ספר תולדות אדם
67	האנושות מכזיבה
71	לקראת המבול
79	המבול
83	סוף המבול והיציאה מן התיבה
89	בעקבות המבול: חידוש הקשר בין אלוהים לנפשות אשר בארץ
97	משפחת נח לאחר המבול
99	צאצאי נח והתפתחות האומות
111	דור הפלגה
115	שושלת שם
119	מסע אברם לכנען בצו ה' ובברכתו
123	אברם במצרים
127	אברם ולוט בכנען
133	אברם ומלחמת המלכים
145	המחזה וכריתת ברית בין הבתרים
153	הריון הגר ולידת ישמעאל
159	ברית מילה
169	התגלות ה' וביקור המלאכים אצל אברהם
181	הפיכת סדם והצלת לוט ומשפחתו
193	אברהם ושרה בגרר
199	יצחק מלידה עד גמילה
201	גירוש הגר וישמעאל
207	אברהם ואבימלך כורתים ברית
211	עקדת יצחק
219	צאצאי נחור והולדת רבקה
221	מות שרה וקבורתה
227	אשה ליצחק
245	שאר צאצאי אברהם, מות אברהם וישמעאל

בראשית

נח

אברהם

יצחק

שרה

יעקב, עשו והבכורה	251
יצחק והארץ	257
יעקב, עשו והברכות	267
יעקב בבית אל - חלומו ונדרו	283
נישואי יעקב בחרן	289
הולדת אחד-עשר בני יעקב ובתו	297
פרדת יעקב מלבן	305
מחנכים	325
הכנותיו של יעקב למפגש עם עשו	327
המאבק הלילי	333
המפגש בין יעקב ועשו	339
מעשה דינה	345
קיום הנדר	353
לידת בנימין ופטירת רחל	357
סיכומים הקשורים למשפחת יעקב	359
תולדות עשו	363
מכירת יוסף	371
מעשה יהודה ותמר	385
יוסף - מבית פוטיפר לבית האסורים	395
יוסף פותר חלומות	401
יוסף עולה לגדולה במצרים	407
ירידתם הראשונה של אחי יוסף למצרים	423
בין הירידה הראשונה למצרים לירידה השנייה	431
אחי יוסף יורדים שנית לשבור בר	439
יוסף מחריף את התנכרותו ולבסוף מתוודע לאחיו	445
האחים שבים אל יעקב	461
ירידת יעקב ומשפחתו למצרים	463
מפגש יעקב ויוסף והתיישבות המשפחה בארץ גשן	469
יוסף מנהל את כלכלת מצרים	475
פרדת יעקב ממשפחתו ופטירתו	481
בעקבות הסתלקותו של יעקב	507
מות יוסף	513

הפטרת בראשית	516
הפטרת נח	524
הפטרת לך לך	530
הפטרת וירא	536
הפטרת חיי שרה	546
הפטרת תולדת	554
הפטרת ויצא	564
הפטרת וישלח	576
הפטרה וישב	582
הפטרת שבת ראשונה של חנוכה	588
הפטרת שבת שנייה של חנוכה	594
הפטרת מקץ	598
הפטרת ויגש	602
הפטרת ויחי	606
הפטרת שבת ערב ראש חדש	608
הפטרת שבת ראש חדש	616
מקורות והערות	625

הקדמה קצרה למהדורת 'התנ"ך המבואר'

יודעים המעיינים ואפילו הקורא הפשוט שיצירת פירוש חדש למקרא היא מעשה לא פשוט הזקוק לשפע ברכות שמים מעל ולמאמצים רבים מתחת. בכתיבת פירוש למקרא, ולתורה בפרט, כרוכים שני קשיים מהותיים. הקושי האחד נתון בעצם היומרה להתייחס לטקסט העליון ביותר והמקודש ביותר שבגדר הנמצא ולהיצמד אליו בצורה כלשהי. הקושי השני נובע מכך שכבר נכתבו למקרא במשך 3,000 שנה פירושים רבים מאוד, והפירושים הללו נוצרו על ידי אנשים גדולים מכל ההיסטוריה שלנו; ומי יכול להתיימר להצטרף אל חבורה קדושה זו, ואפילו רק להיאחז בשוליה!?

את מפתח הכניסה למעשה נכבד זה אפשר למצוא בדברים שאמר רש"י לנכדו הרשב"ם (שכתב גם הוא פירוש לתורה), שאילו היה בכוחו, היה כותב עוד פירוש לפי "הפשטות המתחדשים בכל יום"¹. בכל דור ובכל יום עשוי להיפתח אור חדש או זווית ראייה חדשה. אכן, לא רק פירושים וחידושים מתחדשים בעולם, בכל דור מתעוררות שאלות חדשות בקרב לומדי התנ"ך, הן מתוך מה שמעסיק את הלומד באופן אישי הן מתוך עניינים האופייניים לתקופתו ולזמנו. כך אפשר לראות בדברי המפרשים הגדולים שכתבו במשך הדורות כי שאלות שעסק בהן האחד אינן מסוג השאלות שהטרידו את חברו. גם היום יש, תודה לא-ל, לומדים ומעיינים בתנ"ך ושאלות חדשות באמתחותיהם המצריכות תשומת לב, עיון והסבר חדשים. כל אלה מאירים את דברי תורת הנצח במגוון הסתכלויות המולידות "פשטות המתחדשים בכל יום".

הביאור שלפנינו מבקש לפרש את התורה במישור הפשוט. לכאורה זהו המישור הפשוט ביותר, אך לאמתו של דבר הוא הקשה ביותר. הפירושים על דרך הרמז, הדרש או הסוד פתוחים יותר. המפרשים בדרכים אלו הם בני חורין לקשר בין הפסוקים שלפניהם לבין דברים אחרים המצויים במרחבי הרמז, הדרש או הסוד, והם כבולים פחות למלות התורה שבכתב ולמושגיה. לעומת זאת, בהגדרתו של הפשוט ובדרכי יישומו התחבטו רבים. שכן פירוש פשוטו של מקרא צריך להיות אחוז באופן הדוק במשמעות המילולית והדקדוקית של המלים ולא להניח ידו גם מהקשרן התחבירי

1. פירוש הרשב"ם בראשית לז,ב.

והענייני. אכן, בעיית היחס שבין 'פשוטו' ל'משמעו', אין לה פתרון מלא.²
קושי עקרוני יותר הוא שבכתיבתו של פירוש על דרך הפשט מנסה המבאר
לעמוד על דעתו של המחבר, ואולם לתודעה האינסופית של נותן התורה
אין חקר ואין תכלית.³

לביאור זה הוצמדו מראי מקומות המפנים למפרשים רבים, אולם אין הוא
לקט מן המפרשים הללו. הוא לא נוצר בדרך זו, ואינו מתכוון להיות לקט
או מבחר פירושים שנכתבו במשך הדורות. מראי המקומות מובאים כאן
כדי להראות שיש לביאור ביסוס במקורות אחרים, או על כל פנים 'חברה'.
אכן, אין תכליתו של הביאור הזה להציג חידושים מהפכניים; אדרבא,
עיקר עניינו הוא לשמש ביאור שקוף. מגמתו היא להיות כה בלתי מורגש,
עד שהקורא-הלומד לא יבחין בקיומה של מחיצה בינו לבין הכתובים.
מעשה ההנגשה הזה מבקש לאפשר לתורה לדבר בעצמה, לנביאים לנבא
את נבואתם ולחכמים ללמד את חכמתם. כדי שלא להפריע לקולם של
הפסוקים להישמע, מנוסח הביאור בקיצור, כך שלא יהיה בגדר שריון
מכביד ומסתיר אלא מעטה קל שאיננו ניכר.

במעמד הר סיני שמעו כל ישראל קול גדול ולא יסף,⁴ וחכמים ביארו כי
קול גדול זה לא פסק.⁵ תקוותי שמפעל זה יעזור לאנשים לשמוע את
הקול המידבר מן התורה גם בעולם העסוק והרעשני שלנו.

הרב עדין אבן ישראל (שטיינזלץ)

2. ראו למשל הקדמתו של רבי אברהם אבן עזרא לפירושו.
3. ראו הקדמת פירוש הרמב"ן לתורה.
4. דברים ה'ח.
5. אונקלוס; סנהדרין יז ע"א.

טיבו של החיבור

ביאור התנ"ך שלפנינו בא להקל על הקורא בן זמננו, לגשר על פערי השפה, תפיסת העולם והתרבות שבינו לבין התורה שבכתב, להבהיר במידת האפשר עמימויות, ולענות על תמיהות וקשיים, מודעים וסמויים, בהבנתה.

לחיבור שני חלקים המשלימים זה את זה אך אינם זוקקים זה את זה: **ביאור צמוד המשולב במלות המקרא, והרחבות פרשניות וראליות** נפרדות בתחתיתו.

הביאור מחולק ליחידות ענייניות, חלוקה שאינה עולה בקנה אחד עם חלוקת הפרקים המקובלת. כל עניין תחום לעצמו, מוגדר בכותרת ופותח במבוא קצר. אין לראות בתבנית המופיעה כאן חלוקה פסוקה של המקרא, אלא מעין הצעת הגשה כחלק מהביאור, לנוחות הקורא והתמצאותו. מוצעת כאן גם תת-חלוקה לפסקאות בתוך כל עניין, וכן פתיחת כל דיבור בשיחה בשורה נפרדת.⁶

בביאור מתפרשים לשון הכתוב והקשרי המשפטים ברובד הפשוט ביותר, מתוך חתירה לקיצור ולהקלה על שטף הקריאה במקרא. כיוון שכך אין הפירוש צמוד לשיטה פרשנית אחת או לפירושים ידועים ומקובלים דווקא. למרות מגמה זו במקרים בודדים מוזכרים גם פירושים חלופיים, כאשר יש יותר מפירוש פשוט אחד. אף כאשר המסורת ההלכתית מפרשת את המקרא בדרך שונה, יוזכר הדבר וינומק בקיצור בביאור עצמו או בהפניות המצוינות בו, כדי לדבוק בפשט העולה מן הכתוב עצמו וגם לעמוד על פירוש הכתוב כפי שנלמד בתורה שבעל פה.

יש לציין כי גם כשהדברים כתובים בלשון סתמית ופסקנית, הפירוש אינו מתיימר לקבוע כי זהו הפשט ואין בלתו. אין בכך אלא הצעה - לעתים חדשה - המתיישבת על פשוטו של מקרא ועל לב הקורא. מטעמים דידקטיים לא נפרשו כאן השיקולים הפרשניים העומדים מאחורי הבחירה לבאר כך ולא אחרת.

בצדו הימני של כל מפתח מופיע רצף הפסוקים המנוקד והמפוסק בטעמי

6. בטקסט המשלב בין פסוקי המקרא לבין הביאור מתקיימות זו בצד זו שתי מערכות פיסוק - סימני הפיסוק שנבחרו לפסוק עצמו, וסימני הפיסוק המתייחסים למהלך הביאור. משום כך ומסיבות דידקטיות רבים בו סימני פיסוק, גם שלא לפי כללי האקדמיה ללשון העברית הנוהגים היום.

המקרא כבתנ"ך קורן, ובצדו השמאלי מופיעות שנית כל מלות הפסוקים,⁷ וביניהן משובצים דברי הביאור הצמוד. כך יוכל הלומד לשוב תמיד לעיין בהקשר הרצוף של מילות התנ"ך, והקריאה בביאור לא תחליף את קריאת המקור.

ההרחבות כוללות חומרי רקע, מקבילות פנים-מקראיות, פירושים חלופיים, העשרה בדברי מדרש ומחשבת ישראל לדורותיה, תעודות חיצוניות והערות לשוניות. בצדם של אלו מופיע חומר ראלי מילולי וחזותי לגבי מקומות, עמים, צמחים ועצמים המוזכרים במקרא - בהתאם לידע המדעי המעודכן ביותר. חומרים אלו מופיעים בצד הכותרת 'העולם'.

בסוף הספר מצוינים **מקורות** והפניות המסומנים בביאור. המקורות, שנכתבו על ידי העורכים, מתייחסים בדרך כלל לפסוקים ולביאוריהם במקומות אחרים במקרא, לדברי חז"ל בתלמודים ובמדרשים, פרשנים מקראיים, ספרי מחשבה, שאלות-ותשובות של חכמים ראשונים ועוד. כאשר המקור אינו זהה לגמרי לכתוב בביאור, הוא צוין כהפניה בלבד ("ראו...") ולא כמקור סתמי.

רצף הפסוקים של התנ"ך המובא במהדורה זו הוא הנוסח המדוקדק שנבחן היטב בהוצאת 'קורן'.⁸ המהדורה יכולה להתאים ללימוד אישי, ללימוד של חבורת לומדים ולבית הכנסת. בנוסח זה יצינו בתורה שלוש חלוקות עתיקות: החלוקה לפרשות השבוע, החלוקה לפרשות הפתוחות והסתומות והחלוקה לסדרים המסומנת בשוליים החיצוניים של העמוד. כמו כן צוינה בתורה החלוקה לעליות בשחרית של שבת, ועליות מנחה של שבת ושני וחמישי סומנו בסימן ♣. את פסוקי התורה מלווה פירוש רש"י, שהתקבל בכל הדורות כפירוש הקלאסי של התורה. הפירוש הועמד לפי עדי הנוסח הטובים ואף נוקד לנוחות הקורא. בסוף כל חומש הובאו ההפטרות המבוארות תוך התייחסות לקשר בין ההפטרה לבין השבת שבה היא נקראת.

7. בתוך הביאור הובא הנוסח המקראי כקריאתו. כלומר, הקרי הוכנס במקום הכתיב, ושמות הוי"ה מסומנים בדרך כלל: "ה", או "ה' אלוהים" כשהצירוף הוא 'אדוני ה', בהתאם לצורת הקריאה המקובלת.

מכיוון שבביאור ניטעים שברי הפסוק בתוך הקשר טקסטואלי חדש, יש שהניקוד המקורי אינו מופיע בשלמותו בעקבות אילוצי התחביר החדש. כמו כן הוסרו במקומות אחדים המקפים כאשר צירוף מקראי מוקף נשבר במילות הביאור.

8. לשם דיוק הקריאה הובחן כאן השווא הנע מן השווא הנח. סימנו של השווא הנע בולט יותר, למשל: **נִפְשָׁךְ**. כדי לבדל את הקמץ הקטן מן הקמץ הגדול סומן הקמץ הקטן באמצעות סימן גדול, דוגמת **חִכְמָה**.

עוד על שיטת הניקוד של תנ"ך קורן ראו בבלוג של הוצאת קורן.

מחשבה ועבודה רבות הושקעו בעיצוב הנאה והנוח ביותר. עיצוב זה הוא פרי שיתוף הפעולה בין מסורת העיצוב המוקפד של הוצאת קורן לבין הניסיון הרב שנצבר במכון לפרסומים תלמודיים. תודתנו לר' מאיר הנגבי שריכז את הפרויקט בתבונה, בעדינות וביעילות. ייזכר לברכה ר' חנוך בן ארזה ע"ה, אוהב תורה ושוחר ספר, אביהם של שניים מהעורכים, שרוחו והכבוד שחלק למלים שרו עליהם בעת העבודה על החיבור.

סגנון הכתיבה ישראלי-עכשווי. על אף המגמה הכללית לשמר ככל האפשר את שגב המקרא, נושבת על פני החיבור גם רוח מרעננת ורלוונטית לדורנו.

העורכים

בראשית

מבוא לחומש בראשית

ספר בראשית הוא ספר הראשית והשורשים. הספר מקיף זמן ארוך לאין ערוך מכל שאר ספרי התורה גם יחד: נסקרות בו אלפי שנים, ואילו כל שאר ספרי התורה יחד עוסקים בהתרחשויות שאירעו במהלך מאות שנים בודדות. ראשית הספר חולפת במלים מועטות על פני כאלפיים שנה, ואולם בתוך המבט הכללי, המקיף מרחבים גדולים בזמן ובמקום, מתמקד המקרא מפעם לפעם בפרט מסוים. הפרטים והסיפורים הללו אינם רק מעניקים לציור הכללי עניין וחק, אלא הם גם מצטרפים יחד למסכת הכללית של תוכני הספר.

אכן, ספר בראשית נבדל משאר ספרי התורה בכך שרובו ככולו הוא מארג של סיפורי מעשים על אנשים, ויש בו הוראות והנחיות מועטות מאוד. אף על פי שהסיפורים בספר בראשית אינם מופיעים בתוך תבנית עיונית או מוסרית כלשהי, הספר מכיל כמעט את כל בעיות היסוד של האנושות בכללה ואת עיקרי העניינים שבתחום המחשבה המופשטת. זהו ספר העומד בפני עצמו משום שהוא נוגע בכל אדם. אולם כדרכו של המקרא, כמעט שלא נמצאים בו נושאים פילוסופיים או מופשטים; תוכני הספר מובאים לפני הקורא בו בדרך הסיפור. והסיפור עוסק ברובו במה שנעשה, פחות מכך - במה שנאמר, ומועטים בו מאוד ההרהורים הפנימיים. פה ושם אנו מוצאים בתורה גם דברי הערכה חיובית או שלילית, אבל גם כאשר לא נשמעת במפורש אמירה מעריכה, השיפוט עולה מתוך הכתובים עצמם, במפגש בינם לנפשו של הלומד. המסרים, התובנות וההתגלויות, הדיונים והעיונים, השאלות והתשובות אינם מצויים בספר, אלא הם ניטעים בנפשו של הלומד, ואמורים לצמוח ולהתפתח באופן אינטלקטואלי ובאופן רגשי בתוך נפשו ולפי כוחו.

לכאורה נראה שספר בראשית הוא ספר מסודר, שכן הוא נאמן לציר הזמן. ואולם מעיון מדוקדק יותר ברצף הכתוב נמצא שתמיד חלק כלשהו - בין שהוא נחוץ להבנה ובין שאינו אלא מעורר את סקרנותו של הקורא - איננו מגיע לידי גילוי. אפילו מה שנראה לנו כראשית הראשית - בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ - אינו מתרחש אלא בנקודה מסוימת באמצע. בלי ספק ה'דמות' הראשונית והמרכזית בספר, לפי מספר הפעמים שבהן היא מוזכרת בו, היא הקדוש ברוך הוא, אבל הוא מופיע בפסוק הראשון של הספר בלי שום הקדמות והסברים. הוא התחלת הקיום לא רק במובן הכרונולוגי, אלא גם במובן המכונה בספרי הפילוסופיה 'הסיבה הראשונה'. גם דמויות חשובות בספר, אנושיות ואחרות, מופיעות לא פעם בלי כל דברי רקע, ומעשיהן אינם מלווים לרוב בדברי הסבר. אמנם חכמי ישראל לדורותיהם הוסיפו - כל אחד לפי דרכו ולפי עניינו - סיפורים והסברים, ואולם סיפור התורה עצמו זורם לו, וכמו אומר לקורא: "ואידך פירושא הוא, זיל גמור".

שלושת נושאי של הספר הללו הם: עולמנו בכללו, המין האנושי בכללו וצמיחתו של הנבחר. ואולם הנושאים הללו אינם מחולקים באופן שווה, שכן הסיפורים הכוללניים ביותר קצרים וסתומים הם, וככל שהסיפורים ממוקדים ומצומצמים הם מפורטים יותר.

מעשה העולם נמצא בעיקרו בפרקו הראשון של הספר, והוא מתאר בעיקר את התהוותם של עצמים ויצורים שונים מתוך הוויה כללית ראשונית. נוסף על ההבחנה בין פרטי הבריאה מודגש כאן העולם כבנוי על ניגודים פנימיים, אך בדרך כלשהי הוויתו מתאחדות לכדי מהות אחת. מתוך הסיפורים הללו עולות גם מחשבות על היחס בין הבריאה וכלל יצוריה להווייתו התבונית של האדם, על הדחף והכוח של ההתרבות המגדיר את העולם הביולוגי, וכן על הווייתו המורכבת והמסובכת של האדם, שהוא זה האמור להמשיך ולפתח את הבריאה.

בחלק העוסק באדם עולות נקודות היסוד של כל פילוסופיה: ההכרה האנושית, המאבק בין הטבע הפרימיטיבי לבין העוצמה המלאכותית, הפיתוי והסכנה שבדעת המתפתחת, בעיות היצר

והחטא: התאוה ופריצת החוק, הקנאה והרצח, האחריות והעונש, היצירתיות האנושית והבעיות הנובעות מעצם קיומה של חברה אנושית והריבוד שלה. אולם, כאמור, הדברים הללו אינם מופיעים במסכת של אמירות פילוסופיות, אלא עולים מתוך סיפור. הסיפורים שבפרשות בראשית ונח הם משל, או פתח ומפתח לעולם שלם של מחשבה אנושית.

סיפורי אבות האומה ושבטיה הם החלק העוסק בבנייתם של הנבחרים. אלו מתוארים כאן במלוא אנושיותם. חייהם הם חיי מאמץ, התמודדות וניסיונות. הנבחרים מתמודדים עם אותן בעיות המעסיקות את כלל האנושות: אהבה ושנאה, קנאה ותחרות, טעויות ותוצאותיהן; לא נחסכים מהם כאבים, שעבוד, מריבות פנימיות וחיצוניות, וגם סליחה ומחילה. אלא שבצד החלק האנושי, הפרטי והמשפחתי של חיי הנבחרים, מספר ספר בראשית על היקשרותם באלוקים ועל מחויבותם ומסירותם הקיצונית כלפי הברית אתו. בתוך כל אלה ניתכת אישיותם. הנבחרים הם אלה המסוגלים לקבל גם תשובות והדרכות, ולא רק לעורר שאלות, ודמויותיהם יוצרות את התשתית למה שעתיד להופיע בשאר ספרי התורה.

בראשית א בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ: א
וְהָאָרֶץ הָיְתָה תֹהוֹ וָבֹהוּ וְחָשֶׁךְ עַל־פְּנֵי תְהוֹם וְרוּחַ ב
אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת עַל־פְּנֵי הַמַּיִם: וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהי־א

רש"י | פרק א

דָּבָר ה' בְּהוֹשִׁיעַ, כְּלוֹמֵר תְּחִלַּת דְּבָרָיו
שֶׁל הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּהוֹשִׁיעַ, "וַיֹּאמֶר
ה' אֵל הוֹשִׁיעַ" וְגו' (הוֹשִׁיעַ ח, ב), וְאִם תִּחְלַמַּה,
לְהוֹדוֹת בָּא שֶׁחָלָה תְּחִלָּה נִבְרָא, וּפְרֹשׁוֹ:
'בְּרֵאשִׁית הַכֹּל בָּרָא חֵלּוֹ, וַיֵּשׁ לָךְ מִקְדָּחוֹת
שְׁמֵקָרִים לְשׁוֹנֵם וּמִמַּעֲשִׂים תִּבְּהַ חֲחַת,
כְּמוֹ: "כִּי לֹא סָגַר דְּלִתֵּי בִטְנִי" (חִיּוֹב א, י)
וְלֹא פָּרַשׁ מִי הַסּוּגָר, וְכֵמוֹ: "יֵשׁא חֲחַת חֵיל
דְּמִשְׁקִי" (ישעיה ת, ד) וְלֹא פָּרַשׁ מִי יֵשׁאֲנִי, וְכֵמוֹ:
'אִם יִחְרוֹשׁ בְּבָקָרִים" (עֲמוֹס ו, יב) וְלֹא פָּרַשׁ
'אִם יִחְרוֹשׁ חֲדָם בְּבָקָרִים', וְכֵמוֹ: "מַעֲד
מִבְּרֵאשִׁית חֲחֲרִית" (ישעיה מו, י) וְלֹא פָּרַשׁ
'מַעֲד מִבְּרֵאשִׁית דְּבַר חֲחֲרִית דְּבַר' – אִם
כֵּן תִּמָּה עַל עֲנִיָּה שֶׁהִי הַמַּיִם קָדְמוֹ,
שֶׁהִי פְתִיב: "וְרוּחַ חֲלָהִים מִרְחֶפֶת עַל
פְּנֵי הַמַּיִם" (לֵחֶלן פְּסוּק ב) וְעַדְּכֵן לֹא גָלָה
הַמִּקְרָא בְּרִית הַמַּיִם מִתֵּי הֵיטָה, לְמַדָּת
שֶׁקָדְמוֹ לְאָרֶץ, וְעוֹד שֶׁהַמַּיִם מֵאֵשׁ וּמִמַּיִם
נִבְרָא, עַל פְּרִיחָךְ לֹא לְמַד הַמִּקְרָא בְּסֹדֶר
הַמִּקְדָּמִים וְהַמֵּאֲחֲדִים כְּלוֹם: בָּרָא
אֱלֹהִים. וְלֹא חֲמַר 'בָּרָא ה'", שֶׁתְּחִלָּה
עָלָה בְּמִחְשָׁבָה לְבִרְאִיתוֹ בְּמַדָּת הַדִּין,
וְרָחָה שְׁחִין מִתְקִים, וְהַקָּדִים מַדָּת רַחֲמִים
וְשִׁתְפָּה לְמַדָּת הַדִּין, וְהֵינּוּ דְּכִתְבִּיב: "בְּיוֹם
עֲשׂוֹת ה' חֲלָהִים חָרָן וְשָׁמַיִם" (לֵחֶלן ב, ד)

ב | תְּהוֹ וָבֹהוּ. תְּהוֹ לְשׁוֹן תִּמָּה וְשָׁמַמֹּן,
שֶׁאִדָּם תְּהוֹה וּמַשְׁתַּמֵּם עַל בְּהוֹ שָׁפָה:
תְּהוֹ. חִישְׁטוֹרְדִישׁוֹן בְּלֻעֹ: בְּהוֹ. לְשׁוֹן
רִיקוּת וְעָד: עַל פְּנֵי תְהוֹם. עַל פְּנֵי הַמַּיִם

א | בְּרֵאשִׁית. חֲמַר רַבִּי יִצְחָק: לֹא
הָיָה צְרִיךְ לְהִתְחִיל חֵת הַתּוֹרָה חֲלָל
מִ"הַחֹלֵשׁ הָיָה לְכֶסֶם" (שְׁמוֹת יב, ב) שֶׁהָיָה
מִצְוָה לְחַשׁוֹנָה שְׁמִיטָה וְיִשְׁחָל. וּמֵה טַעַם
פִּתְחָ בְּ"בְרֵאשִׁית" – מִשּׁוּם "כִּי מַעֲשִׂיו
הָיָד לַעֲמֹו לַתֵּת לָהֶם נִחְלֵת גּוֹיִם"
(תְּהִלִּים קי"א, ו) שֶׁאִם יִחְמְרוּ אֲמוֹת הָעוֹלָם
לִישְׁחָל: לְסַטִּים חֲחָם שֶׁכְּבִשְׁתָּם חֲרָצוֹת
שְׁבָעָה גּוֹיִם, הֵם חוֹמְרִים לָהֶם: כֹּל
הַחֲרָץ שֶׁל הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא הוּא, הוּא
בָּרָאָה וְנִתְּנָה לְאִשְׁרַי יֵשֶׁר בְּעֵינָיו, בְּרָצוֹנוֹ
נִתְּנָה לָהֶם, וּבְרָצוֹנוֹ נִטְלָה מֵהֶם וְנִתְּנָה
לָנוּ: בְּרֵאשִׁית בָּרָא. חֵין הַמִּקְרָא הָיָה
חוֹמֵר חֲלָל דְּרִשָּׁה, כְּמוֹ שֶׁדְּרִשְׁוֹהוּ רַבּוֹתֵינוּ
ז"ל: בְּשִׁבּוֹל הַתּוֹרָה שְׁמִקְרָחַת "בְּרֵאשִׁית
דְּרָבּוֹ" (מִשְׁלֵי ח, כב), וּבְשִׁבּוֹל יִשְׁחָל שְׁמִקְרָחוֹ
"בְּרֵאשִׁית תְּבוּאֲחֵת" (דְּרָמִיָּה ב, ג) וְאִם בָּחַת
לְפָרֶשׁוֹ בְּפִשְׁטוֹ, כֵּךְ פָּרַשְׁהוּ: בְּרֵאשִׁית
בְּרִיאֵת שְׁמִים וְחָרָן, וְהַחֲרָן הֵיטָה תְּהוֹ
וָבֹהוּ וְחָשֶׁךְ, וַיֹּאמֶר חֲלָהִים יְהי חוֹר. וְלֹא
בָּא הַמִּקְרָא לְהוֹדוֹת סֹדֶר הַבְּרִיאָה לוֹמֵר
שֶׁחָלָה קָדְמוֹ, שֶׁאִם בָּא לְהוֹדוֹת כֵּךְ, הָיָה
לוֹ לְכַתֵּב: בְּרֵאשִׁית בָּרָא חֲחַת הַשָּׁמַיִם וְגו',
שְׁחִין לָךְ 'בְּרֵאשִׁית בְּמִקְרָא שְׁחִינוֹ דְּבִיק
לְתִבְּהָ שֶׁל חֲחֲרִיו, כְּמוֹ: "בְּרֵאשִׁית מִמְּלָכֶת
יְהוֹיָקִם" (סֵם ב, ח), "בְּרֵאשִׁית מִמְּלָכֶתוֹ" (בְּרֵאשִׁית
י, י) "בְּרֵאשִׁית דְּגִנְךָ" (דְּבָרִים יח, ד). חֲחַ בָּחוֹן
חֲחֵה חוֹמֵר: "בְּרֵאשִׁית בָּרָא חֲלָהִים" וְגו'
כְּמוֹ: 'בְּרֵאשִׁית בָּרָא', וְדוּמָה לוֹ: "תְּחִלַּת

שבעת ימי בראשית

פרק א – פרק ב פס' ג

מקובל לחשוב שפתיחתו של ספר בראשית עוסקת בקוסמוגוניה, כלומר בתיאור היווצרות היש. אולם בניגוד למקבילותיו בספרות העולמית, אין הוא מתעניין בשאלה מה הייתה נקודת הראשית של ההווה כולה. יש בכך כדי להסביר את העובדה שהספר אינו מתחיל בראשית הכול, אלא בנקודה כלשהי אחרי הראשית. כך יש לבאר את המלה בְּרֵאשִׁית, הפותחת את הספר, ואשר גרמה כמעט לכל המפרשים חיבוטי נפש או חיבוטי לשון. אילו היה כתוב 'בְּרֵאשִׁית' או 'בְּרֵאשׁוֹנָה', היה הדבר פשוט הרבה יותר. בְּרֵאשִׁית היא צורת נסמך שאין אחריה סומך, כלומר בתחילתו של דבר שמהותו אינה ברורה, ושאין הוא נזכר בספר. נראה כי חבוי כאן מסר יסודי: מעשי ספר בראשית נפתחים בכך שבְּרֵאשִׁית – בשלב ראשוני כלשהו של התחוללותה העלומה של ההווה – בָּרָא אֱלֹהִים אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ.

פרק א א בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים. קיומו של אלוקים מונח כבר בפסוק | ביאור

הפותח כנתון. אין הפסוק דן בשאלות מהיכן הוא ומה הוא. אלוקים הוא ההווה המוחלטת שממנה מתחיל הכול. **אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ.** השמים והארץ מופיעים בתחילת הסיפור כהוויות מוגדרות וכמסגרת לכל מה שיסופר בפירוט בהמשך. **ב וְהָאָרֶץ,** ובהמשך יתברר שגם השמים, אך הכתוב מתמקד בארץ המיושבת שלפנינו, על כל יצוריה וסדריה, **הִיְתָה תֵהוֹ וְבָהוּ,** תהייה וריקנות, מציאות מטושטשת, בלתי מוגדרת ובלתי מאורגנת בשום מבנה או סדר.¹ **וַחֲשֹׁךְ.** בשלב כה ראשוני בהתהוות העולם שום ישות עדיין לא הוגדרה ולא נראתה. החושך אינו אלא היעדרו של האור שעתידי להתגלות.² **עַל פְּנֵי תְהוֹם,** המים, או: הריק, המציאות הבלתי מוגדרת, **וְרוּחַ אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת עַל פְּנֵי הַמָּיִם.** הם החומר המסוים הראשון שמוזכר בתורה, שהרי השמים והארץ הם הוויות כלליות בלבד. אין מסופר על בריאת החומר הבסיסי הזה של המציאות. כוחו או רצונו של אלוקים מצוי באופן כלשהו במציאות זו. אין הוא רק שרוי בתוך הדברים ובוודאי אינו זהה להם, אלא הוא סמוך להם ונבדל מהם.

כאן מגיעה נקודת ההתחלה: **וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים: יְהִי אוֹר,** קשה לדעת מה מובנה של האמירה האלוקית במלים הללו, ומה משמעותן. אין להבין מתיאור ראשוני וסתום זה אלא שאלוים שידר 'מסר

מהותו של תהליך הבריאה היא העמדת | הרחבות
הפרטים השונים על מכונם – קביעת
מקומו, מעמדו, עניינו ותפקידו של כל
נברא ונברא.

'וְהָאָרֶץ הִיְתָה תֵהוֹ וְבָהוּ' חלק ממפרשי
המקרא הבינו, שבשמים ובארץ היו טמונים
כבר מתחילה כל מרכיבי הבריאה, כבליל
נטול סדר וחסר משמעות (ראו רמב"ן פס'
א; בראשית רבה א,יד). לפי תפיסה זו,

אֹר וַיְהִי־אֹר: וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶת־הָאֹר כִּי־טוֹב וַיְבַדֵּל^ד
אֱלֹהִים בֵּין הָאֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ: וַיִּקְרָא אֱלֹהִים^ה לָאֹר^ה
יוֹם וּלַחֹשֶׁךְ קָרָא לַיְלָה וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם^ו
אֶחָד:

רש"י | שֶׁעַל הָחָרָץ: וְרוּחַ אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת. פֶּסַח
הַכְבוֹד עוֹמֵד בְּחוּר וּמְרַחֵף עַל פְּנֵי
הַמַּיִם בְּרִיחַ פִּי שֶׁל הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא
וּבְמַחְמְרוֹ, פְּיוֹנָה הַמְרַחֶפֶת עַל הַקֵּן,
חֲקוֹבִיטִי"ר בְּלֻעָיו:

ה' | יוֹם אֶחָד. לְפִי סֵדֶר לְשׁוֹן הַפְּרָשָׁה הִיא
לוֹ לְכַתֵּב: יוֹם רִאשׁוֹן, כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב בְּשִׁחָר
הַיָּמִים: שֶׁנֶּה, שְׁלִישִׁי, רְבִיעִי. לָמָּה כְּתַב
”אֶחָד”? עַל שֶׁסָּהָה הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא
יַחֲדָה בְּעוֹלָמּוֹ, שֶׁלֹּא נִבְרָאוּ הַמַּלְאָכִים
עַד יוֹם שֶׁנֶּה. כֵּךְ מִפְּשָׁט בְּבִרְאשִׁית רַבָּה
(ג, ח):

ד' | וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶת הָאֹר כִּי טוֹב וַיְבַדֵּל.
חָךְ בָּזָה חָנוּ עֲרִיכִים לְדַבְּרֵי חֲזָדָה, רָחָהוּ
שָׁחִינוּ בְּדַחֵי לְהַשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ רָשָׁעִים וְהַבְדִּילוּ
לְעִדִּיקִים לְעֵתִיד לָבֹא. וּלְפִי פְשׁוּטוֹ, כֵּךְ
פְּרָשָׁהוּ: רָחָהוּ כִּי טוֹב וְחִין נָחָה לוֹ

רק בבסיסו של ספר בראשית, אלא אף
ביסודם של שאר ספרי המקרא, ואף
בתשתיתה של כל תפיסת היהדות. (ראו
עוד בהקדמה לספר ויקרא). על כן נמנית
המלה המעריכה טוב עם מלותיה
הראשונות של התורה. הטוב הוא הרעיון
המופשט הראשון הנזכר בתורה.
המושג טוב מציין שיפוט חיובי
במישורים אחדים. בדורות קודמים
הבחינו בין הטוב המוסרי, שהיפוכו רע;

הרחבות | האור הראשון אם נניח שהיה לו קיום פיסי,
נוכל לתארו כנובע מהפלסמה עצמה,
משטף מציאות הדברים. האור הזה לא
היה מוגדר ומתוחם, אלא פזור על פני
המציאות כולה. לא לחינם אמרו שאפשר
היה לראות בו מסוף העולם ועד סופו
(חגיגה יב ע"א).

כ' טוב' תהליך השיפוט יחזור ויישנה גם
בשלבי הבריאה הבאים, והוא עומד לא

תקשורת¹ שיהיה אור, וַיְהִי אֹר. האור הוא הבריאה הראשונה | ביאור היוצאת מגדר תוהו ובוהו. שלא כאור המוכר לנו, אין האור הזה נובע ממקור מסוים ואין הוא תלוי בדבר, ואולי אינו פסי, אלא הוא הוויה לעצמה. ^ד וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶת הָאֹר כִּי טוֹב. מיד לאחר שיצא האור מן הסתמיות, הופיע כלפיו שיפוט, הבחנה בין טוב לרע. וַיַּבְדֵּל אֱלֹהִים בֵּין הָאֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ. לאחר שנוצר האור והובחן כטוב, התחולל השלב הבא ביצירתו – שלב ההבדלה, המבליט את האור, והקובע אותו כישות מוגדרת ומתוחמת. פעולת ההבדלה וההבחנה תימשך בכל ימי עולם, והיא תשוב ותופיע גם בצורותיה האנושיות והחברתיות. ^ה וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לָאֹר יוֹם. מראשיתם של המושגים אור ויום מתקיימת ביניהם זהות כלשהי, ואף על פי כן הם חלוקים בשמותיהם. המושג 'יום', מלבד משמעותו האחת החופפת לאור,³ מציין יחידת זמן. בשלב הראשוני, עם היווצרות האור נוצר גם הזמן.⁴ במציאות גולמית זו דבר עדיין לא הוגדר עד תום – אף לא המקום והזמן. מושגים אלו נולדים עם יציאתה של הרצייה האלוקית אל הפועל. וַלְחֹשֶׁךְ קָרָא לַיְלָה. גם החושך יוצא מהגדרתו הכללית, המתייחסת לחלל בלבד, ומקבל תבנית של זמן. מושגי היום והלילה שהופיעו עד עתה, מבטאים את מה שקרוי בלשון חכמים 'סדר זמנים',⁵ מושגי קדימה ואיחור, שטרם חלו כאשר הארץ הייתה עדיין תוהו ובוהו. עתה נוספים מושגים חדשים: וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר, המהות היסודית של הזמן מכילה את הערב, הקשור באופן כלשהו לחושך וללילה, ואת הבוקר, הקשור לאור וליום. לאחר הערב והבוקר בא לסיומו יום. מלה זו, שביטאה קודם לכן את שעות האור לבדן, ואף זוהתה עם האור, מקבלת כאן משמעות נוספת, יממה, כלומר יחידת זמן הכוללת הן את האור הן

הטוב השימושי, כלומר המועיל; והטוב כמהנה, כלומר הנעים (ראו שמונה פרקים לרמב"ם ה; ספר העיקרים ג, לה). במקרא הוא משמש גם במשמעות האסתטית – היפה. נראה שבתהליך הבריאה משמש התואר טוב במשמעויותיו השונות.

'ויהי ערב ויהי בקר' מתי מתחיל היום? אנשים רבים חשים כי הוא מתחיל עם

הפצעת אור הבוקר. מדידת הזמן | הרחבות המקובלת בחברה שלנו מתחילה קודם לכן, בחצות הלילה. מפסוקי הבריאה ואף ממקומות שונים במקרא כולו עולה כי יחידת הזמן של היממה החדשה מתחילה בערב, כלומר, החשיכה קודמת לאור (ראו ויקרא כב, כג; ברכות ב ע"א). תיאור זה מייצג תפיסה של סדר עולם: ההיעדר קודם להוויה (ראו צדקת הצדיק יא). החושך נתפס כמציאות בסיסית יותר,

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי רָקִיעַ בְּתוֹךְ הַמַּיִם וַיְהִי כַּכֵּן.^ו
 בֵּין מַיִם לַמַּיִם: וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת־הָרָקִיעַ וַיַּבְדֵּל בֵּין
 הַמַּיִם אֲשֶׁר מִתַּחַת לָרָקִיעַ וּבֵין הַמַּיִם אֲשֶׁר מֵעַל
 לָרָקִיעַ וַיְהִי־כֵן: וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לָרָקִיעַ שָׁמַיִם וַיְהִי־
 עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם שֵׁנִי:

צִפְרֵנְיָה" (דכריסכא, יב): מַעַל לָרָקִיעַ. 'על
 הָרָקִיעַ' לֹא נִזְכָּר חֲלָף "מַעַל", לְפִי שֶׁהֵן
 תְּלוּיִין בְּחֹזֶר. וּמִפְּנֵי מָה לֹא נִזְכָּר 'כִּי
 טוֹב' בְּשֵׁנִי? לְפִי שֶׁלֹּא נִזְכָּר מִלְּפָנֶיךָ
 הַמַּיִם עַד יוֹם שְׁלִישִׁי וְהָיָה הַתְּחִיל בֶּה
 בְּשֵׁנִי, וְדָבָר שֶׁלֹּא נִזְכָּר חִינּוּ בְּמִלּוּחוֹ וְטוֹבוֹ,
 וּבְשְׁלִישִׁי נִזְכָּר מִלְּפָנֶיךָ הַמַּיִם וְהַתְּחִיל
 וְנִזְכָּר מִלְּפָנֶיךָ חֲדָשָׁתָה, כִּפְּלָה בּוֹ 'כִּי טוֹב'
 שֶׁנִּזְכָּר מִלְּפָנֶיךָ (לְהֵלֵךְ פְּסוּקִים י, יב): חֲדָשָׁתָה
 מִלְּפָנֶיךָ הַשֵּׁנִי וְחֲדָשָׁתָה לְגִמְרָה מִלְּפָנֶיךָ הַיּוֹם:

ח. וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לָרָקִיעַ שָׁמַיִם. שֶׁ
 מִיָּס, שֶׁסָּמַכְנוּ, חָשׁ וּמִיָּס שֶׁנִּזְכָּר זֶה בְּזֶה
 וְעַתָּה מִיָּס שָׁמַיִם:

רש"י | וַיְהִי רָקִיעַ. יִחְזַק הָרָקִיעַ, שֶׁחָץ עַל פִּי
 שְׁנֵיכֵמוֹ שְׁמִים בְּיוֹם רִאשׁוֹן, עֲדִין לְחִים
 הָיוּ, וְהָיָה בְּשֵׁנִי מִגְעָרַת הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ
 הָיָה בְּאִמְרוֹ: "יְהִי רָקִיעַ", וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב:
 "עֲמֹדֵי שְׁמִים יִרְוּפוּ" (חֲזוֹן כו, יח) כָּל יוֹם
 רִאשׁוֹן, וּבְשֵׁנִי – "וַיִּתְּמֵהוּ מִגְעָרָתוֹ" (סג),
 בְּאִדָּם שֶׁנִּשְׁתַּמֵּם וְעוֹמֵד מִגְעָרַת הַמַּיִם
 עָלָיו: בְּתוֹךְ הַמַּיִם. בְּאִמְרוֹ הַמַּיִם, שֶׁיֵּשׁ
 הַפָּדָשׁ בֵּין מַיִם הַעֲלִיוֹנִים לָרָקִיעַ כְּמוֹ
 בֵּין הָרָקִיעַ לַמַּיִם שֶׁעַל הָאָרֶץ. הָאֵל לְמִדָּת
 שֶׁהֵם תְּלוּיִים בְּאִמְרוֹ שֶׁל מֶלֶךְ:

ז. וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת־הָרָקִיעַ. תִּקְנֵנוּ עַל
 עֲמֻדוֹ וְהָיָה עֲשִׂיתוֹ, כְּמוֹ: "וַעֲשִׂתָּה חֵת

הַמְצִיאוֹת הָאֲחֻדוֹתִית הַקַּדְמוֹנִית, שֶׁכֻּלָּה
 אֶת שְׁתֵּיהֶן.
 חֲכָמִים הֵעִירוּ כִּי אֶת כָּל שְׁלֵבֵי הַבְּרִיאָה
 רָאָה הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא כְּטוֹבִים, מִלְּבַד הַיּוֹם
 הַשֵּׁנִי. רַק בּוֹ לֹא נִזְכָּר כִּי טוֹב (פְּסוּקִים נד
 ע"א). הַהֲבָחָה חֲיוֹנִית לְקִיּוֹם הָעוֹלָם, שֶׁכֵּן
 עוֹלָמֵנו אֵינָנו רֹצֵף שֶׁל תּוֹפְעוֹת, אֲלָא הוּא
 מִתּוֹחַ בֵּין קְטָבִים מוֹבְחָנִים וְנֶעַם בִּינֵיהֶם.
 הַיּוֹם הַשֵּׁנִי, יוֹם חֲלוּקַת הַמְצִיאוֹת, הוּא
 הַמַּאֲפֵשֶׁר הַתְּקַדְמוֹת, תְּנוּעָה בְּכִיוּנוֹת
 שׁוֹנִים, הַתְּפַתְחוֹת וְחִיִּים. אִמָּנִם כְּבֹר בְּיוֹם
 הָרִאשׁוֹן הוֹפִיעָה הַהֲבִדְלָה, אֲךָ בְּיוֹם הַשֵּׁנִי
 הַתּוֹסֵפָה אֵלֶיהָ הַהֲפָרָדָה הָאֲנִכִּית, בֵּין

הַרְחָבוֹת | שְׁמִתוּכָה וּבִנְיָנוֹ לֵה יִנְבַע הָאוֹר. הַיּוֹם
 מִתְחִיל מִן הָעֶרֶב וְנִמְשָׁךְ עַד לְסוֹף הָאוֹר הַיּוֹם,
 כֶּשֶׁם שֶׁרִאשִׁית הַהוּוּיָה כּוֹלָה טְמוּנָה
 בַּהֲעֵדָה. בַּתְּפִיסָה זֹאת כְּרוּכָה תְּקוּוּהָ:
 הָרִאשִׁית חֲשׂוּכָה, סְגוּרָה וְנִעְלָמָה, וּמִתּוּכָה
 יִתְחַדֵּשׁ וְיִצְמַח הָאוֹר.

יִבְדֵּל חֲכָמִים אוֹמְרִים כִּי הַמַּיִם הַתְּחִתּוֹנִים
 בּוֹכִים: "גַּם אֲנַחְנוּ רוֹצִים לִהְיוֹת לְפָנֵי הַמֶּלֶךְ"
 (תִּיקוּנֵי זוֹהַר יט,ב, וְרָאוּ רַבְּנֵינוּ בְּחֵי וִיקְרָא
 ב,ג). כְּלוּמָר, הַפְּרִדָּה הַחֹמֶר מִן הָרוּחַ
 גּוֹרֵמַת לְמַצִּיאוֹת הַחֹמְרִית לְבִכּוֹת עַל כֵּךְ
 שֶׁהִיא אֵינָנָה רוּחַ עוֹד, וְלֹהֲתַנְגַּעַע אֶל

את החושך. **אָחַד**, ולא 'יום ראשון', מפני שיום זה הוא מהות לעצמה. | ביאור
מקימו לא נגזר ההכרח שיבוא אחריו יום שני. מה שיגיע אחריו
יברא אף הוא באופן ספונטני ובלתי צפוי. הוא איננו 'שני' במשמע
של מה שנובע מן הראשון, אלא רק בכך שהוא מופיע אחרי שכבר
היה **אָחַד**. הבריאה הראשונית יחידאית ונבדלת, משום שהתגלות
האור יוצרת ומגלה את המערך הבסיסי של החלל והזמן מעיקרו.

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים: יְהִי רָקִיעַ בְּתוֹךְ הַמַּיִם. אין זו חלוקה מקומית,
גיאוגרפית, אלא הבדלה בין מהויות.⁶ **וַיְהִי מַבְדִּיל בֵּין מַיִם לַמַּיִם.**
שבירת הוויית המים הקדמונים שאפפו הכול, הכרחית להמשך
הבריאה. מי העולם הראשוניים שהקיפו הכול, מצטמצמים והופכים
לשני מהויות נפרדות, והרקיע הוא פס ההבדלה, הריקוע המפריד
אותו מזה. **וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת הָרָקִיעַ, וַיַּבְדֵּל בֵּין הַמַּיִם אֲשֶׁר מִתַּחַת
לָרָקִיעַ וּבֵין הַמַּיִם אֲשֶׁר מֵעַל לָרָקִיעַ, וַיְהִי כֵן.** הבדלה זו מתחוללת בין
המציאות החומרית לבין המציאות הרוחנית. מכאן ואילך יחדלו
החומר והרוח להיות ישות אחת. הם יתקיימו זה בצד זה, או ישקיפו
מרחוק, כביכול, זה על זה כשתי הויות עצמאיות. **ח וַיִּקְרָא אֱלֹהִים
לָרָקִיעַ שָׁמַיִם.** היו שדרשו את המלה **שָׁמַיִם** 'שם מים',⁷ אך מסתבר
יותר ששמים היא צורת הכפילות של המלה **שֵׁם** – שם שם, כלומר
מה שנמצא מעבר.⁸ גם בריאת היום השני נכנסת לקטגוריות מדידות,
אולי לא בגדרי החלל, כמו ביום הראשון, אלא במימד הזמן. **וַיְהִי
עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר, יוֹם שְ�נִי.** ביום זה הגיעה הבריאה לסדר אחר, שאמנם
אינו דומה עדיין לעולם המוכר לנו, אך הוא מכיל בנוסף לאור, גם
הפרדה היררכית.

שהיא מביאה, אך היא גובה מחיר. הפרדת העליונים והתחתונים אינה הופכת את המציאות לטובה יותר במשמעות המוסרית, האסתטית או המהנה. על כן ראיית הטוב שביום השני נשקת, ואינה מופיעה בגלוי.

'שמים' השמים הנזכרים כאן, אינם הרקיע הפרוש מעלנו, אלא מהות אחרת. מכאן הביטוי **הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ** (דברים יד ועוד). המתח בינינו, המצויים כאן, על פני הארץ, לבין **שֵׁם**, השמים, איננו רק חלק מספר הבריאה, אלא הוא מצוי בבסיס ספר

עליונים ותחתונים. בהבדלה שהתרחשה ביום השני כרוך דבר עמוק יותר, ואולי נמוך יותר, מאשר בהבדלה הקודמת. בניגוד לה, המבנה ההיררכי שנוצר בחלוקה שאירעה ביום השני, בין מעלה ומטה, מדגיש ומעצים את מושגי העליון והקדוש, אך הוא גם מאפשר את קיומו של הנחות והטמא. על רקע הדיכוטומיה שהוטבעה עתה במציאות העולמית, יכולות לצמוח מהויות שאינן ניטרליות. אשר על כן, את ההבדלה שמתרחשת ביום השני אפשר להגדיר כטובה רק במובן השימושי: זוהי תבנית נחוצה ורצויה בגלל התועלת